

**ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА**

ФЕЛЬЦАН ІВАН ЮРІЙОВИЧ

УДК 347.965(477.87)(091)''18/19''

**РОЗВИТОК АДВОКАТУРИ НА ЗАКАРПАТТІ:
XIX – ПЕРША ПОЛОВИНА XX СТОЛІТТЯ
(ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Івано-Франківськ – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет», Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник

кандидат юридичних наук

Переш Іван Євгенійович,

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»,
доцент кафедри теорії та історії держави і права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Луцький Роман Петрович,

Приватний вищий навчальний заклад Університет Короля Данила,
професор кафедри права;

кандидат юридичних наук, доцент

Каленюк Оксана Миколаївна,

Івано-Франківський фінансово-комерційний кооперативний коледж імені С. Граната,
викладач

Захист відбудеться «25» березня 2021 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 20.149.01 у Приватному вищому навчальному закладі Університеті Короля Данила за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Приватного вищого навчального закладу Університету Короля Данила за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35.

Автореферат розіслано «24» лютого 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.П. Вівчарук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Адвокатура України має славу історію. На всіх сучасних українських землях даний правовий інститут розвивався еволюційним шляхом: від зародження прообразу адвокатури у формі судового представництва, що здійснювалося родичами, друзями в період Київської Русі (IX–XIII ст.), і до закладення основ самостійного інституту адвокатури з чіткою структурою, визначеною компетенцією і автономією щодо судових та правоохоронних органів на українських землях у складі Австро-Угорщини та Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.

Надалі на українських територіях в складі СРСР еволюційний розвиток адвокатури перерваний формуванням радянської моделі даного правового інституту. Однак на західноукраїнських землях радянська влада встановлена пізніше, а тому розвиток тамтешньої адвокатури мав свої особливості. Наприклад, на території Закарпаття законодавство СРСР введено у 1946 р. Також слід відзначити те, що незважаючи на всі довготривалі історичні періоди Закарпаття в складі іноземних країн, населення краю зберегло свою українську національну ідентичність.

Отож, сучасна історико-правова наука, яка звільнилась від колишньої заідеологізованості наукової парадигми в рамках формаційного підходу, повноправною альтернативою якого став цивілізаційний підхід, не може не цікавитись питаннями витоку традиції української адвокатури в закарпатському регіоні. Не менш важливим є простеження історичного процесу наступності у становленні адвокатури Закарпаття, яка поряд із адвокатурою на інших західноукраїнських землях розвивалась природнім шляхом, а не реформістським. Подібним чином даний правовий інститут запроваджено на українських землях в складі Російської імперії в ході судової реформи 1864 р.

Академічний і практичний інтерес викликають питання формування в краї професійної адвокатури при судовому відомстві; становлення самостійного правового інституту адвокатури, здобуття ним повноправного правозахисного статусу в рамках правових традицій, які відповідали, а інколи і випереджали розвиток адвокатури у тодішніх провідних європейських країнах. Усе це обумовлює актуальність теми, на яку виконане дослідження.

Питання історії адвокатури в Угорському королівстві, Австрійській імперії, Австро-Угорщині, Чехословаччині без врахування особливостей становлення адвокатури на території Закарпаття у складі вказаних держав досліджували зарубіжні вчені С. Балік, Й. Бена, Л. Воячек, Т. Габріш, М. Гайдошова, В. Гелленбарт, А. Даушер, З. Дурішка, М. Кендел, В. Кнапп, П. Керецман, Й. Кушнір, Р. Манік, М. Поважан, А. Швецова, К. Шелле, І. Штіпта та деякі інші. Щодо українських науковців, то архівні документи дворянської родини адвокатів та суддів Ружаків з Містиче (Імстичово) (1646–XIX ст.) досліджував Ю. Чотарі. Про адвокатуру Закарпатської України писали С. Болдижар, П. Немеш та О. Чужа. Питання організації адвокатури на території Закарпаття в складі Угорщини (1939–1944 рр.) розглядав І. Мазурок. Процес радянзації адвокатури краю аналізувався

О. Святоцьким. Багато дотичних питань до нашої роботи розкрито в історико-правових дослідженнях В. Лемака, І. Переша, Д. Пеци, Н. Роман та інших. Проте аналізована автором проблематика не була предметом комплексного дослідження, а згадані вище вітчизняні та іноземні науковці зосереджували свої зусилля на більш загальних чи суміжних аспектах питання. Все це вплинуло на вибір теми дослідження. До того ж актуалізація минулих здобутків адвокатури є не тільки даниною пам'яті попереднім поколінням, але й підґрунтям змін на краще в майбутньому для української адвокатури.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження відповідає Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., що схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/215. Тема дослідження знаходиться в межах комплексної теми «Правова реформа в Україні та державах Центральної Європи: теоретичні та історико-правові аспекти», яка розроблялася науковцями Ужгородського національного університету (номер державної реєстрації 0115U007032), що була складовою частиною плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015–2018 рр.

Мета і задачі дослідження. *Мета* даного дослідження полягає у встановленні історико-правової традиції адвокатури на території Закарпаття та визначенні її впливу на зародження й розвиток в даному західноукраїнському регіоні у XIX – першій половині XX ст. самостійного, повноправного правозахисного інституту національної української адвокатури з чіткою структурою, визначеною компетенцією і автономією щодо судових та правоохоронних органів.

Поставлена мета конкретизована в таких *задачах*:

- охарактеризувати стан наукової розробки та розробити періодизацію історії адвокатури Закарпаття;
- показати розвиток та з'ясувати особливості історико-правової традиції становлення адвокатури на території Закарпаття у кінці X – на початку XIX ст.;
- розкрити питання формування на території Закарпаття у XIX ст. передумов, які робили можливим подальший розвиток адвокатури як самостійного правового інституту;
- визначити головну тенденцію розвитку адвокатури на території Закарпаття у складі Австро-Угорщини у 1874–1918 рр.;
- розкрити процес становлення адвокатури Підкарпатської Русі (1919–1939 рр.) у складі Чехословаччини;
- розглянути правові умови формування адвокатури Карпатської України (1938–1939 рр.), як і їх стан на території Закарпаття в складі Угорщини (1939–1944 рр.);
- висвітлити генезис інституту адвокатури Закарпатської України (кінець 1944 р. – початок 1946 р.);
- показати перебіг процесів радянзації колегії адвокатів Закарпатської області у складі УРСР в 1946–1950 рр.

Об'єктом дослідження є діяльність адвокатури в західноукраїнському регіоні в ХІХ – першій половині ХХ ст.

Предметом дослідження є історико-правові закономірності та особливості становлення і розвитку інституту адвокатури на Закарпатті в ХІХ – першій половині ХХ ст.

Хронологічні рамки дослідження. З огляду на мотиви наукової обґрунтованості автором розширено нижню хронологічну межу дослідження від ХІХ ст., коли в краї завершився процес формування професійної адвокатури при судовому відомстві, – до етапу зародження прообразу адвокатури в кінці Х – на початку ХІ ст. Відтак у роботі досліджується весь період особливостей регіонального розвитку історії адвокатури Закарпаття, що тривав до 1950 р., коли після поширення в 1946 р. радянського правопорядку, в Закарпатській області у цілому завершено уніфікацію практики діяльності адвокатури краю зі стандартами її діяльності в УРСР.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження стала сукупність філософсько-світоглядних підходів, загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання, застосування яких обумовлено сутністю предмету та об'єкту дослідження, а також його метою, які в підсумку дозволили забезпечити наукову об'єктивність, повноту та достовірність отриманих результатів.

Діалектичний метод дав змогу визначити закономірності законодавчого регулювання адвокатської діяльності на кожному із етапів розвитку інституту адвокатури на території Закарпаття (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2).

Системно-структурний метод застосовано для визначення структури дослідження, що надало можливість досягти максимально ефективного розкриття поставлених завдань у дослідженні; вивченні джерельної бази та історіографії наукової розробки питання розвитку адвокатури на території Закарпаття у ХІХ – першій половині ХХ ст. (підрозділ 1.1); аналізі структури органів адвокатського самоврядування на території Закарпаття у складі Австро-Угорщини (підрозділ 2.2).

Герменевтико-правовий метод сприяв пізнанню змісту текстів нормативних актів, які регулювали порядок організації і діяльності адвокатури краю. При використанні даного методу застосовувалися філологічний, логічний, історичний, системний та цільовий способи тлумачення (підрозділи 1.1–1.2, 2.1–2.4, 3.1–3.2).

Метод моделювання використано при формуванні висновків дослідження. З арсеналу загальнонаукових методів автор застосував статистичний метод. З його допомогою досліджено питання кількісної характеристики адвокатури на території Закарпаття (підрозділи 2.2, 2.3, 2.4).

Спеціальні історичні методи, зокрема історико-генетичний, ретроспективний, використовувалися для висвітлення передумов становлення адвокатури на території Закарпаття як самостійного правового інституту в умовах австрійського та угорського правопорядків (підрозділ 2.1).

Метод абстрагування використовувався під час характеристики питань, в сутності яких полягало становлення адвокатури краю як самостійного правового

інституту (підрозділ 2.2). Метод періодизації в процесі пізнання державно-правових явищ застосований автором при періодизації історії адвокатури краю.

Головним науковим методом дисертації став такий спеціально-юридичний метод, як історико-правовий. Він у рівній мірі застосовувався на кожному з етапів дослідження. Зокрема, за його допомогою відстежувався генезис інституту адвокатури в краї на кожному з етапів його еволюції.

Джерельною та історіографічною базою дисертації є профільне та галузеве законодавство про адвокатуру Угорського королівства, Австрійської імперії, Австро-Угорщини, Чехословаччини, Карпатської України, Закарпатської України та УРСР в хронологічних рамках дослідження, а також його поширення на територію Закарпаття, архівні документи, праці вітчизняних та зарубіжних учених, які присвятили свої наукові дослідження історії адвокатури, в тому числі Угорщини, Російської імперії, Австро-Угорщини, Чехословаччини, Закарпатської України та УРСР.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що дана дисертація в історико-правовій науці є першою спробою комплексного розгляду становлення інституту адвокатури на території Закарпаття в ХІХ – першій половині ХХ ст. Наукову новизну становлять наступні висновки та положення, які відображають особистий внесок автора:

уперше:

– з’ясовано, що на території Закарпаття в складі Угорщини (в ХІХ ст.) передумови для оформлення професійної адвокатури в самостійний правовий інститут мали комплексний характер. Зокрема, вони були пов’язані не тільки з правовими реформами (запровадження юридичної рівності громадян; внесення правової визначеності в порядок організації і діяльності адвокатури тощо), які необхідного рівня реалізації досягли після створення в 1867 р. Австро-Угорщини, але і з розвитком ідеї адвокатського самоврядування всередині адвокатури;

– обґрунтовано, що саме після реформи адвокатури в Угорщині (і Закарпатті) згідно з угорським законом від 04.12.1874 р. № 34 «Про адвокатуру» на території краю в складі Австро-Угорщини проходило становлення адвокатури як самостійного правового інституту з чіткою структурою, визначеною компетенцією і автономією щодо судових та правоохоронних органів. Однак через політику мадяризації в угорській частині Австро-Угорщини адвокатура Закарпаття в період до 1918 р. не змогла стати повноправним правозахисним інститутом;

– доведено, що в кінці існування першої Чехословацької Республіки (1938 р.) адвокатура Підкарпатської Русі не тільки повністю увібрала в себе правові традиції попереднього австро-угорського періоду, але і здійснила крок до здобуття статусу повноправного правозахисного інституту, чому сприяв державний режим у Чехословаччині, що характеризувався як один з найбільш демократичних у міжвоєнний період у країнах Центрально-Східної Європи. Все це зробило можливим закладення основ національної української адвокатури в даному західноукраїнському регіоні в чехословацький період історії краю. Відтак традиції сучасної національної української адвокатури мають бути пов’язані не тільки з «ерою адвокатів» в Галичині у складі Австро-Угорщини у період кінця ХІХ –

початку ХХ ст., але і з періодом адвокатури Підкарпатської Русі за першої Чехословацької Республіки (до 1938 р.). При всьому цьому слід мати на увазі, що незавершеність реформи адвокатури в Чехословаччині мала негативні наслідки для системи адвокатського самоврядування в краї протягом усього періоду існування Підкарпатської Русі;

удосконалено:

– знання про те, що історичний період Карпатської України (1938–1939 рр.) слід сприймати не тільки через призму державно-правових змагань Закарпаття, але і як складову частину регіональної історії адвокатури Закарпаття, коли протягом короткого періоду часу в надзвичайно складних політичних умовах закладались основи адвокатури Карпатської України. Щодо періоду окупації краю Угорщиною в 1939–1944 рр., то тоді адвокатура балансувала на взаємовиключних гранях її сприйняття державою. Зокрема, на увагу в умовах Другої світової війни заслуговує політика Угорщини щодо формування у всіх учасників правозастосовного процесу поваги до законодавчих приписів, але поряд з цим адвокатура відчувала посилений контроль з боку держави, що не сприяло її розвитку як повноправного правозахисного інституту;

– знання про періодизацію історії адвокатури Закарпаття, яку пропонується розглядати комплексно. Відтак у рамках першого етапу періодизації відбулось зародження прообразу адвокатури в краї, закладено основи та завершено формування професійної адвокатури, та відбулось формування передумов для розвитку самостійного інституту адвокатури (кінець Х – перша половина 70-их рр. ХІХ ст.). У рамках другого етапу проходило становлення самостійного інституту адвокатури, що пов'язано з реформою адвокатури в Угорщині (і в Закарпатті) у 1874 р., а надалі до 1944 р. проходив розвиток ключових засад організації адвокатури, що запроваджувались ще в 1874 р. Третій етап починається з формування адвокатури Закарпатської України в кінці 1944 р., та тривав до завершення радянської організації адвокатури Закарпатської області в складі УРСР в 1950 р.;

дістали подальший розвиток:

– знання про політико-правовий вплив Київської Русі та Галицько-Волинського князівства на зародження на території Закарпаття прообразу адвокатури у формі судового представництва, що здійснювалося родичами, друзями тощо. Що ж до започаткування в краї у ХV ст., як і завершення формування на початку ХІХ ст. професійної адвокатури, то ці процеси пов'язані з угорською правовою традицією;

– генезис інституту адвокатури Закарпатської України щодо того, що хоч розвиток правових основ формування адвокатури Закарпатської України (кінець 1944 р. – початок 1946 р.) відбувався з явною орієнтацією на радянську правову модель організації даного правового інституту, але адвокатура Закарпатської України – період продовження еволюційного розвитку адвокатури Закарпаття. Тоді в краї ключові питання радянської етатичної моделі адвокатури ще не були реалізовані;

– знання про те, що довготривалість організаційного періоду в ході радянської організації адвокатури Закарпаття не відповідала рівню розбудови тамтешньої

колегії адвокатів. Зокрема, хоч перше засідання Організаційного бюро відбулось ще 06.02.1945 р., а його пропозиції провести 29.06.1946 р. перші загальні збори народних адвокатів були обґрунтованими, але організаційний період закінчився тільки 15.02.1948 р.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею. Усі результати дисертаційного дослідження, висновки і пропозиції зроблено на підставі власного авторського дослідження, аналізу літературних джерел та архівних матеріалів. Ідеї та розробки, що належать співавторам публікації за темою дисертації, дисертантом не використовувались.

У матеріалах наукової міжнародної конференції «Історико-правові аспекти становлення та розвитку інституту адвокатури Підкарпатської Русі у складі першої Чехословацької Республіки», опублікованих у співавторстві з І.Є. Перешем, особистий внесок здобувача полягає в аналізі особливостей організації, порядку діяльності та проходження реформи адвокатури Підкарпатської Русі у складі Чехословаччини, що становить 90 % змісту опублікованого матеріалу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення, які обґрунтовано у даній дисертації, заповнюють наявні інформаційні прогалини та збагачують вітчизняну історико-правову науку знаннями про особливості становлення адвокатури на території Закарпаття у ХІХ – першій половині ХХ ст. Сформульовані в дисертації висновки можуть знайти використання у таких сферах: у науковій – положення і висновки дисертації можуть бути використані в наступних історико-правових дослідженнях з питань регіональної історії адвокатури Закарпаття; у правотворчій – законодавці можуть скористатися відповідним правовим досвідом для поглиблення правової реформи адвокатури в Україні; у навчально-методичній – у ході викладання навчальних дисциплін «Адвокатура України», «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн» (акт впровадження Приватного вищого навчального закладу Університету Короля Данила від 15.09.2020 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки роботи обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права Ужгородського національного університету, де було виконано дисертацію, та оприлюднено на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях: «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 2018 р.); «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (м. Одеса, 2018 р.); «Розбудова правової держави в Україні: реалії та перспективи» (м. Одеса, 2019 р.); «Розвиток правової науки: механізми вибору та реалізації пріоритетів» (м. Сніна, Словацька Республіка, 2019 р.).

Публікації. Основні результати дисертації висвітлено у 12 наукових публікаціях, що розкривають основний зміст дисертації, з яких: 7 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому періодичному виданні країни ЄС, 4 тези доповідей на міжнародних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів (розподілених на вісім підрозділів), висновків до кожного розділу, а також

загальних висновків до роботи і списку використаних джерел (374 найменування). Повний обсяг рукопису дисертації становить 257 сторінок, із них основний текст – 215 сторінок, список використаних джерел – 38 сторінок. Додаток розміщено на 4 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, зазначається її зв'язок з науковими програмами, темами, визначаються об'єкт, предмет дослідження, йдеться про методологічні основи роботи, формулюються мета та завдання дослідження, вказано на його новизну, викладено основні положення, що виносяться на захист, подано інформацію про апробацію отриманих результатів, вказано на практичне значення роботи.

Розділ 1 «Методологічні основи дослідження та історико-правова традиція розвитку інституту адвокатури на території Закарпаття» складається з двох підрозділів, в яких розкрито наукові методи дослідження та проаналізовано його джерельну базу й історіографію. Окрім цього, досліджено історико-правову традицію розвитку предмету дослідження у X – XIX ст.

У підрозділі 1.1 *«Методологічні основи, джерельна база та історіографія дослідження»* вказано, що цивілізаційний підхід є основою для даного дослідження, в рамках якого перевагу надано матеріалістичному спрямуванню наукової парадигми, із застосуванням як філософських, загальнонаукових, так і спеціально-юридичних та логічних методів дослідження, головним з яких став історико-правовий метод.

Визначено нормативно-правові акти, які становлять джерельну базу дослідження, зокрема, патент австрійського імператора, угорські, чехословацькі закони та підзаконні акти, розпорядження Міністерства судівництва Карпатської України, декрети Народної Ради Закарпатської України, постанова Ради Народних Комісарів СРСР та інші. Важливим джерелом стали матеріали фондів Державного архіву Закарпатської області у містах Берегові та Ужгороді, а також матеріали зарубіжного архіву, зокрема, архіву Канцелярії президента республіки в Празі, ряд з яких вводиться в науковий обіг вперше.

Автор відзначає, що використання зібраних наукових праць, статистичних даних і архівних матеріалів дозволило сформувати належну джерельну базу дослідження.

При аналізі історіографії дослідження відзначено, що в період до 1917 р. питання історії адвокатури Австрії та Угорщини, законодавство яких у відповідний час діяло і на території Закарпаття, досліджувались такими науковцями даних країн, як А. Даушер, Л. Кралік, І. Шілагі та деякі інші.

Поряд з цим досвід Угорщини у сфері реформ адвокатури та судочинства був цікавим науковцям Російської імперії. Зокрема, П. Александрову, Є. Васьковському, Л. Владімірову, Ф. Ельяшевічу, В. Случевському, І. Щегловітову та іншим. Серед радянських і зарубіжних учених у період із 1917 р.

по 1991 р. відзначимо О. Святоцького, який проаналізував процес радянізації адвокатури краю.

Друкувалися повідомлення про закарпатську адвокатуру і на сторінках газети «Діло» – українська суспільно-політична газета, яка виходила у Львові у 1880–1939 рр. (з перервою у 1918–1922 рр.; у 1914–1915 рр., часопис виходив у Відні). Також були перекладеними з угорської та чеської дослідження з історії держави і права Угорщини А. Чізмадіа та Чехословаччини В. Ванчека. Австрійському Кримінальному кодексу 1852 р. присвятив своє дослідження М. Лепар.

Щодо робіт українських учених після відновлення незалежності України в 1991 р., а також сучасних іноземних дослідників, то окремі аспекти того чи іншого історичного періоду адвокатури на території Закарпаття досліджувалися в роботах С. Баліка, С. Болдижара, Л. Воячека, М. Гайдошової, Є. Дурнова, П. Керецмана, І. Мазурка, Р. Маніка, П. Немеша, В. Святоцької, К. Шелле та багатьох інших. Однак на сьогодні наявна література містить лише опосередковані твердження та інформацію, що переважно розкриває окремі аспекти досліджуваних автором питань.

У підрозділі 1.2 *«Історико-правова традиція становлення адвокатури на території Закарпаття: кінець X – початок XIX ст.»* зазначається, що прообраз адвокатури у формі судового представництва, яке здійснювалося родичами, друзями тощо, зародився на території Закарпаття у кінці X ст. – на початку XI ст. відповідно до правової традиції Київської Русі, а також на даний процес мало вплив входження окремих територій Закарпаття у сферу політичного впливу Галицько-Волинського князівства (від 1278–1279 рр. і до початку 1320-их рр.).

З середини XI ст. відбувається поступове втягнення території Закарпаття в орбіту правового впливу Угорського королівства. Відтак у становленні адвокатури краю переважав вплив угорської правової традиції, однак до певної міри у становленні судового представництва в Угорщині простежуються й історичні корені Закарпаття з часів Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.

Згодом, уже наприкінці XVII ст., угорські території самі повністю опинилися під владою австрійських Габсбургів, у державі яких територія Закарпаття була частиною Угорського королівства, яке в Австрійській імперії займало привілейоване правове становище, що обумовило автономний розвиток угорської правової системи від Австрії, а також поширення на територію Закарпаття угорського, а не австрійського права.

В середньовічному угорському праві найближчою до адвокатської діяльності була представницька функція прокуратора (прокатора), але він не був єдиним представником. Окрім нього в судах виступали пролокутори, конлокутори, пленіпотентіаріуси, правовий статус яких суттєво різнився.

Розвиток рівня правового регулювання адвокатури на території Закарпаття показує, що у XV ст. для прокуратора (прокатора) заступництво стало професією. Такий представник приймав присягу, за свою діяльність ніс відповідальність, а його послуги стали оплатними, тобто йдеться фактично про адвоката у сучасному його розумінні. Надалі тільки на початку XIX ст., коли Курією у 1804 р. була

видана Інструкція для адвокатів, на території Закарпаття у цілому завершився процес формування професійної адвокатури при судовому відомстві.

Розділ 2 «Становлення та розвиток інституту адвокатури на території Закарпаття у ХІХ – першій половині 40-х рр. ХХ ст.» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Формування передумов для розвитку адвокатури на території Закарпаття як самостійного правового інституту: ХІХ – перша половина 70-х рр. ХІХ ст.»* зазначається, що формуванню в Угорщині (і в Закарпатті) адвокатури як самостійного правового інституту сприяли не тільки правові реформи, але і розвиток ідеї про адвокатське самоврядування в самій адвокатурі.

Ключовими актами, які визначали тоді порядок організації адвокатури краю, були: видана Курією Інструкція для адвокатів від 1804 р.; імператорський патент від 24.07.1852 р. № 170/1852 «Про адвокатський порядок для Угорщини, Хорватії, Славонії, Банату Темешського та Воєводства Сербського, за винятком кордону військового»; розроблені Судовою Куріальною конференцією Тимчасові судові правила від 1861 р.

Буржуазні перетворення в Угорщині проходили повільно. Їх досягнення пов'язані з буржуазною революцією в країні 1848–1849 рр.; реформуванням угорського правопорядку за час австрійського неоабсолютизму (1849–1860 рр.); чинністю в Угорщині Тимчасових судових правил з 1861 р.; формуванням модерного правового порядку в Австро-Угорщині (1867–1918 рр.).

Зокрема, крок за кроком запроваджувалась юридична рівність громадян; принцип незалежності суддів; однаковий порядок судочинства для різних суспільних станів; визначався статус судів як виключно державних органів; вносились правова визначеність в діяльність адвокатів, чому сприяла заміна угорських правових звичаїв на закріплені в законодавстві приписи, які в головних галузях матеріального та процесуального права поступово кодифікувались.

Відтак поступово в краї реалізовувались правові реформи, які стали підґрунтям для якісно нового розвитку адвокатури, коли в Угорщині (і в Закарпатті) у 1874 р. відбулась реформа адвокатури, результатом якої стало її формування як самостійного правового інституту.

У підрозділі 2.2 *«Становлення адвокатури на території Закарпаття в складі Австро-Угорщини у період 1874–1918 рр.»* зазначається, що угорське законодавство, на підставі якого діяла адвокатура на території Закарпаття, носило загальнодержавний характер. Угорський закон від 04.12.1874 р. № 34 «Про адвокатуру» закріплював монополію адвокатів та врегульовував інші ключові питання формування адвокатури та діяльності адвокатів, які об'єднувались в адвокатські палати. За юридичною суттю палати адвокатів були професійними асоціаціями, яким відводилась ключова роль у створенні та забезпеченні професійних стандартів й етичних норм, захисті професійних інтересів їх членів, наданні юридичної допомоги всім, хто її потребував.

Центром розвитку адвокатури на території тодішнього Закарпаття в складі Австро-Угорщини стала Мараморош-Сиготська палата адвокатів, яка розпочала

діяльність у 1875 р. в місті Мараморош-Сигот. Доступ жінок до адвокатури в Угорщині у період існування Австро-Угорщини (1867–1918 рр.) не передбачався.

За час існування Австро-Угорщини кількість адвокатів на території Закарпаття суттєво збільшилась, але на одного адвоката в краї припадало більше населення, ніж по Угорщині загалом. Зокрема, у 1890 р. один адвокат на Закарпатті обслуговував 5356 осіб (проти 3754 осіб по Угорщині загалом), у 1900 р. – 6958 осіб (проти 3848 осіб по Угорщині загалом), у 1910 р. – 4585 осіб (проти 3080 осіб по Угорщині загалом).

У руслі досягнень європейської юридичної науки другої половини ХІХ – початку ХХ ст. розвивався в Угорщині (і на території Закарпаття) і правовий статус адвоката. Гарантії адвокатської діяльності містилися і в нормах кримінального права, зокрема, у Кримінальному кодексі про злочини і проступки 1878 р. Вдосконалювався правовий статус адвоката і в угорських Цивільно-процесуальних кодексах 1868 р. та особливо, 1911 р., як і в Кримінально-процесуальному кодексі 1896 р., який встановив допуск адвокатів на досудове слідство на всі стадії процесу. Однак на шляху до здобуття адвокатурою на території Закарпаття статусу повноправного правозахисного інституту була суттєва перешкода – мадяризація, яка стала джерелом порушення та неможливості реалізації захисту прав національних меншин в Угорщині.

У підрозділі 2.3 «Розвиток адвокатури Підкарпатської Русі (1919–1939 рр.)» зазначається, що головною тенденцією у розвитку адвокатури Підкарпатської Русі в складі Чехословаччини була рецепційна практика, яка передбачала використання австрійського права у Чехії, а угорського права – у Словаччині та Підкарпатській Русі. Відтак угорський закон від 04.12.1874 р. № 34 «Про адвокатуру» продовжував діяти в Підкарпатській Русі з деякими змінами і доповненнями. Загалом у Чехословаччині в рамках розв'язання питання правового дуалізму в адвокатурі прийнято не менше 15 нормативних актів (законів та розпоряджень), що стосувалися тих чи інших питань організації інституту адвокатури, але новий адвокатський порядок так і не був прийнятий, хоч його проект вже в 1929 р. отримав схвалення постійно діючої делегації всіх чотирьох адвокатських контор Чехословаччини.

Як позитивні моменти історичного досвіду адвокатури Підкарпатської Русі (1919–1939 рр.) слід відзначити те, що адвокатура краю в період першої Чехословацької Республіки (до 1938 р.) здійснила крок у напрямку здобуття статусу повноправного правозахисного інституту, а також саме в чехословацький період історії краю відбувалося закладення основ національної української адвокатури в даному західноукраїнському регіоні, чому сприяв державний режим у Чехословаччині, що характеризувався як один з найбільш демократичних у міжвоєнний період у країнах Центрально-Східної Європи. Також в 1922 р. допуск до професії адвоката отримали жінки, перша з яких здобула статус адвоката на території Закарпаття у 1932 р.

Для Підкарпатської Русі негативний наслідок тимчасового адвокатського порядку полягав у тому, що він обмежував право адвокатів краю на самоврядування. Зокрема, хоч окремої палати для адвокатів із Закарпаття не було

створено, але вони повноправно не належали і до об'єднаної контори адвокатів у Турчанському Святому Мартині. Правовий потенціал угорського закону від 04.12.1874 р. № 34 «Про адвокатуру» у питаннях системи адвокатського самоврядування практично був вичерпаний ще в період Австро-Угорщини. Тоді згідно з нормами угорського законодавства, що продовжувало діяти і в Чехословаччині, питання дисциплінарної відповідальності адвокатів так і не були у повному обсязі передані до відання адвокатської спільноти, адже у ролі останньої інстанції, яка розглядала такі питання, виступав дисциплінарний сенат Верховного Суду в Брно.

Післямюнхенський період (з кінця вересня 1938 р.) існування чехословацької держави увійшов в історію під назвою «друга Чехословацька Республіка». У його рамках через декілька місяців дана держава припинила своє існування.

У підрозділі 2.4 «Формування адвокатури Карпатської України та її розвиток на території Закарпаття в складі Угорщини (1939–1944 рр.)» зазначається, що в ході розпаду Чехословаччини Підкарпатська Русь отримала автономію в складі даної держави і називалася Карпатською Україною. Період Карпатської України – складова частина регіональної історії адвокатури Закарпаття, коли військова окупація краю Угорщиною стала на заваді планів зі створення в Карпатській Україні окремої палати адвокатів в м. Хуст.

Угорський правопорядок поширювався на територію Закарпаття протягом двох етапів. Зокрема, ще за рішенням Віденського арбітражу від 02.11.1938 р. Карпатська Україна передала Угорщині свою значну територію з містами та населенням Ужгорода, Мукачеве, Берегове, Чопа, а з ними і понад 40 українських сіл. Надалі на інші території Закарпаття угорські правові норми були поширені після окупації краю військами Угорщини в березні 1939 р., де діяли до жовтня 1944 р. Відтак організація адвокатури краю визначалася угорським законом № 4 від 1937 р. «Про адвокатуру» з урахуванням постанов угорського королівського міністерства № 9.600/1938. М. Е. від 1938 р. та 5.800/1939. М. Е. від 1939 р.

Загалом історичний досвід розвитку адвокатури Закарпаття в складі Угорщини (1939–1944 рр.) є багатограним. Щодо позитивного аспекту, то на увагу в умовах Другої світової війни заслуговує політика щодо формування поваги до законодавчих приписів з боку всіх осіб, утягнутих в орбіту правозастосовного процесу, і як наслідок – дотримання визначених правових процедур.

Щодо негативного історичного досвіду, то адвокатура відчувала посилений контроль зі сторони держави, що продукувалося потенціалом авторитарного правового режиму в країні та в жодному разі не сприяло розвитку адвокатури як повноправного правозахисного інституту. Окрім цього, великою проблемою і в адвокатурі також стало антиєврейське законодавство, що обмежувало, а в 1944 р. і зовсім заборонило допуск осіб єврейської національності до адвокатури.

Розділ 3 «Формування та розвиток адвокатури Закарпатської України та її радянська організація на Закарпатті в складі УРСР» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Формування та розвиток адвокатури Закарпатської України (кінець 1944 р. – початок 1946 р.)» зазначається, що особливість правових

умов діяльності адвокатури Закарпатської України визначалася рішенням Народної Ради Закарпатської України про відміну чинних до того часу угорських та чехословацьких правових норм на території краю. Відтак для прийняття нового правопорядку потрібен був певний строк, а адвокатура Закарпатської України виконувала свої завдання в умовах правового вакууму, що знижувало ефективність її діяльності.

Те, що саме місцеві юристи були задіяні в організації, а в подальшому саме вони склали основу народної адвокатури Закарпаття, обумовлювалося достатньою кількістю в краї юридичних кадрів. Свій вплив на це зробило і те, що в СРСР напередодні закінчення, та деякий час після закінчення Другої світової війни, надзвичайно гостро стояло питання з кадрами, адже держава зазнала величезних людських втрат на війні.

Діяльність Організаційного бюро із розбудови системи народної адвокатури Закарпатської України показує перебіг тих історичних подій, у ході яких проходило формування адвокатури краю в перехідний період історії Закарпаття з жовтня 1944 р. – по січень 1946 р.

У підрозділі 3.2 «*Реалізація концепції радянської адвокатури в Закарпатській області у складі УРСР (1946–1950 рр.)*» зазначається, що роль, яка відводилася адвокатурі в правовій системі СРСР, відрізнялася від правової ролі адвокатури в правових системах інших країн, а тому модель радянської адвокатури справедливо кваліфікована науковцями в рамках окремої концепції – етатичної.

З поширенням у Закарпатті радянського правопорядку в 1946 р. розпочалася уніфікація практики діяльності закарпатської адвокатури з аналогічною практикою та стандартами її діяльності в СРСР. Тоді йшлося про уніфікацію практики здійснення адвокатурою, окрім завдань з надання юридичної допомоги громадянам та організаціям, реалізації захисту їх інтересів у суді в цивільних та кримінальних справах і діяльності щодо реалізації пропагандистсько-виховного впливу на населення; становлення соціалістичної законності та правопорядку; служіння радянському суспільству, а не клієнту; допомоги суду в реалізації правосуддя.

Протягом 1946–1950 рр. діяльність органів адвокатури Закарпатської області в складі УРСР була уніфікована відповідно до практики їх роботи в СРСР.

ВИСНОВКИ

У даній роботі поставлено та вирішено актуальне наукове завдання, яке полягало у встановленні традиції адвокатури на території Закарпаття та її впливу на зародження й розвиток в даному західноукраїнському регіоні у XIX – першій половині XX ст. самостійного, повноправного правозахисного інституту національної української адвокатури з чіткою структурою, визначеною компетенцією і автономією адвокатури щодо судових та правоохоронних органів. У результаті проведеного наукового дослідження із застосуванням

методологічних підходів до аналізу теми автор зробив висновки, головними з яких є такі:

1. Під політико-правовим впливом Київської Русі та Галицько-Волинського князівства на території Закарпаття у кінці X – на початку XI ст. відбувалось зародження прообразу адвокатури у формі судового представництва, що здійснювалося родичами, друзями тощо, а також на даний процес впливало входження окремих територій краю у сферу політичного впливу Галицько-Волинського князівства (від 1278–1279 рр. і до початку 1320-их рр.). Що ж до започаткування в краї у XV ст., як і завершення формування на початку XIX ст. професійної адвокатури, то ці процеси пов'язані з угорською правовою традицією, яка стала переважати у ході втягнення території Закарпаття в орбіту правового впливу Угорського королівства, що розпочалося з середини XI ст. Тоді у середньовічному угорському праві найближчою до адвокатської діяльності була представницька функція прокуратора (прокатора). У XV ст. в Угорщині (і на території Закарпаття) для даного представника заступництво стало професією. Про це свідчить те, що прокуратор (прокатор) приймав присягу, за свою діяльність ніс відповідальність, а його послуги стали оплатними, тобто йдеться фактично про адвоката у сучасному його розумінні. Відтак, на Закарпатті, зародження професійної адвокатури відбулося навіть трохи скоріше, ніж на інших сучасних історичних землях України, щонайменше на землях Волині, Київщини і Східного Поділля. Надалі в Угорщині (і в Закарпатті) тільки на початок XIX ст. у цілому завершено процес становлення професійної адвокатури при судовому відомстві.

2. На території Закарпаття в складі Угорщини (в XIX ст.) передумови для оформлення професійної адвокатури в самостійний правовий інститут мали комплексний характер. Зокрема, вони були пов'язані не тільки з правовими реформами (запровадження юридичної рівності громадян; внесення правової визначеності в порядок організації і діяльності адвокатури тощо), які необхідного рівня реалізації досягли після створення в 1867 р. Австро-Угорщини, але і з розвитком ідеї адвокатського самоврядування всередині адвокатури.

Важливим документом, що визначав порядок організації та діяльності адвокатури в Угорщині (і в Закарпатті) став імператорський патент від 24.07.1852 р. № 170/1852 «Про адвокатський порядок для Угорщини, Хорватії, Славонії, Банату Темешського та Воєводства Сербського, за винятком кордону військового», який на території краю в складі Угорщини мав статус першого комплексного нормативно-правового акту з питань функціонування адвокатури. Саме цей документ містив норми щодо створення в Угорщині (і в Закарпатті) комітетів адвокатів, аналогічно до палат адвокатів за нормами Тимчасового адвокатського порядку від 1849 р. для Австрії, але на території Закарпаття вказані положення не отримали практичної реалізації. Є підстави припустити, що така ситуація виникла через те, що тоді і сама кількість адвокатів в Закарпатті була ще незначною.

3. Після реформи адвокатури в Угорщині (і в Закарпатті) згідно з угорським законом від 04.12.1874 р. № 34 «Про адвокатуру» на території краю в складі Австро-Угорщини проходило становлення адвокатури як самостійного правового

інституту з чіткою структурою, визначеною компетенцією і автономією щодо судових та правоохоронних органів. Тоді була створена і перша палата адвокатів на території Закарпаття, яка у 1875 р. розпочала діяльність в м. Мараморош-Сигот (сучасна територія Румунії), де діяла до 1919 р. Що ж до практичних аспектів діяльності адвокатури краю, то через політику мадяризації, яка сама стала джерелом порушення та неможливості реалізації захисту прав національних меншин у сфері національної рівноправності, у період Австро-Угорщини (до 1918 р.) адвокатура Закарпаття не змогла стати повноправним правозахисним інститутом.

4. В кінці існування першої Чехословацької Республіки (1938 р.) адвокатура Підкарпатської Русі не тільки повністю увібрала в себе правові традиції попереднього австро-угорського періоду, але і здійснила крок до здобуття статусу повноправного правозахисного інституту, чому сприяв державний режим у Чехословаччині, що характеризувався як один з найбільш демократичних у міжвоєнний період у країнах Центрально-Східної Європи. Все це зробило можливим закладення основ національної української адвокатури в даному західноукраїнському регіоні в чехословацький період історії краю. Відтак традиції сучасної національної української адвокатури мають бути пов'язані не тільки з «ерою адвокатів» в Галичині у складі Австро-Угорщини у період кінця ХІХ – початку ХХ ст., але і з періодом адвокатури Підкарпатської Русі за першої Чехословацької Республіки (до 1938р.). При всьому цьому слід мати на увазі, що незавершеність реформи адвокатури в Чехословаччині мала негативні наслідки для системи адвокатського самоврядування в краї протягом усього періоду існування Підкарпатської Русі.

5. Історичний період Карпатської України (1938–1939 рр.) слід сприймати не тільки через призму державно-правових змагань Закарпаття, але і як складову частину регіональної історії адвокатури Закарпаття, коли протягом короткого періоду часу в надзвичайно складних політичних умовах закладались основи адвокатури Карпатської України. Щодо періоду окупації краю Угорщиною в 1939–1944 рр., то тоді адвокатура балансувала на взаємовиключних гранях її сприйняття державою. Зокрема, на увагу в умовах Другої світової війни заслуговує політика Угорщини щодо формування у всіх учасників правозастосовного процесу поваги до законодавчих приписів, але поряд з цим адвокатура відчувала посилений контроль з боку держави, що не сприяло її розвитку як повноправного правозахисного інституту.

6. Хоч генезис правових основ формування адвокатури Закарпатської України (кінець 1944 р. – початок 1946 р.) відбувався з явною орієнтацією на радянську правову модель організації даного правового інституту, але адвокатура краю в цей період – продовження еволюційного розвитку адвокатури Закарпаття. Тоді ключові питання радянської етатичної моделі адвокатури ще не були реалізовані в Закарпатті.

7. У період радянзації адвокатури Закарпатської області в складі УРСР (1946–1950 рр.) здійснено уніфікацію практики діяльності закарпатської адвокатури з аналогічною практикою та стандартами її діяльності в СРСР, які

зосереджувались на впровадженні стандартів етатичної концепції здійснення адвокатської діяльності, де окрім діяльності з надання юридичних послуг, адвокати краю стали брати участь в реалізації пропагандистсько-виховного впливу на населення; у становленні соціалістичної законності та правопорядку; мали здійснювати служіння радянському суспільству, а не клієнту.

Також слід акцентувати увагу на тому, що довготривалість організаційного періоду в ході радянізації адвокатури Закарпаття не відповідала рівню розбудови тамтешньої колегії адвокатів. Зокрема, хоч перше засідання Організаційного бюро відбулось ще 06.02.1945 р., а його пропозиції провести 29.06.1946 р. перші загальні збори народних адвокатів були обґрунтованими, але організаційний період закінчився тільки 15.02.1948 р.

8. З урахуванням всього вищезазначеного пропонується наступна періодизація історії адвокатури на території Закарпаття:

1) перший етап характеризується формуванням прообразу адвокатури в кінці Х – на початку ХІ ст.; зародженням професійної адвокатури у ХV ст.; завершенням формування інституту професійної адвокатури при судовому відомстві на початку ХІХ ст.; формуванням передумов для розвитку адвокатури як самостійного правового інституту в ХІХ ст., що особливо активно проходило в Угорщині (і Закарпатті) після створення в 1867 р. Австро-Угорщини;

2) другий етап пов'язаний із розвитком адвокатури краю як самостійного правового інституту, що інституційно стало можливим після реформи адвокатури в Угорщині у 1874 р.; з набуттям адвокатурою Підкарпатської Русі (1919–1939 рр.) в період першої Чехословацької Республіки (до 1938 р.) рис повноправного правозахисного інституту; із закладенням основ національної української адвокатури в даному західноукраїнському регіоні в період першої Чехословацької Республіки; з формуванням адвокатури Карпатської України (1938–1939 рр.) та її розвитком у складі Угорщини (1939–1944 рр.);

3) третій етап пов'язаний із формуванням адвокатури Закарпатської України (кінець 1944 р. – початок 1946 р.), що в багатьох аспектах стало підґрунтям для подальшої радянізації колегії адвокатів Закарпатської області в складі УРСР у період 1946–1950 рр.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Фельцан І.Ю. Зміст концепції радянської адвокатури та її реалізація на Закарпатті в 1946–1950 роках. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 4. С. 273–277. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_4_44.pdf.

2. Фельцан І.Ю. Становлення адвокатури на Закарпатті в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2017. № 13. С. 45–52.

3. Фельцан І.Ю. Становлення адвокатури на Закарпатті у складі Чехословацької Республіки (1919–1939 рр.). Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 6. Том 1. С. 30–33.

4. Фельцан І.Ю. Кадровий склад адвокатури на Закарпатті в другій половині XIX – першій половині XX століття. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2017. № 4. С. 66–75.

5. Фельцан І.Ю. Становлення інституту адвокатури на Закарпатті в складі Австро-Угорщини (історико-правові аспекти). Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2018. № 15. С. 192–200.

6. Фельцан І.Ю. Зародження та розвиток адвокатури на Закарпатті від найдавніших часів до першої половини XIX століття (історико-правові аспекти). Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. № 3. С. 52–56.

7. Фельцан І.Ю. Становлення інституту адвокатури на території Закарпаття у XIX – першій половині XX століття: історико-правовий та порівняльно-правовий аналіз. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2019. № 19. С. 25–32.

8. Фельцан І.Ю. Адвокатура Карпатської України (1938–1939 рр.) та її розвиток на Закарпатті в складі Угорщини (1939–1944 рр.): історико-правовий аспект. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 2. Том 3. С. 175–181.

9. Фельцан І.Ю. Особливості процесу радянзації адвокатури у післявоєнному Закарпатті (1946–1950 рр.): матеріали X міжнародної науково-практичної конференції «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 19–21 квітня 2018 р.). У 2-х т. Т. 1. за заг. ред. В.І. Смоланки, О.Я. Рогача, Я.В. Лазура. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2018. С. 24–26.

10. Фельцан І.Ю. Особливості організаційно-правового розвитку інституту адвокатури на Закарпатті в міжвоєнний період (1919–1939 рр.): матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.). У 2-х т. Т. 1. відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 194–196.

11. Фельцан І.Ю. Організаційне оформлення та розвиток інституту адвокатури на Закарпатті у XIX – на початку XX століття: історико-правові аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Розбудова правової держави в Україні: реалії та перспективи» (м. Одеса, 24 травня 2019 р.). відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 24–27.

12. Переш І.Є., Фельцан І.Ю. Історико-правові аспекти становлення та розвитку інституту адвокатури Підкарпатської Русі у складі першої Чехословацької Республіки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої святкуванню 5-річчя заснування наукового журналу «*Visegrad Journal on Human Rights*» «Розвиток правової науки: механізми вибору та реалізації пріоритетів» (м. Сніна, Словачька Республіка, 7–8 червня 2019 року). Сніна: «Baltija Publishing», 2019. С. 59–62.

АНОТАЦІЯ

Фельцан І.Ю. Розвиток адвокатури на Закарпатті: ХІХ – перша половина ХХ століття (історико-правове дослідження). – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Приватний вищий навчальний заклад Університет Короля Данила, Івано-Франківськ, 2021.

У вітчизняній історико-правовій науці дисертація є першим спеціальним комплексним дослідженням традиції адвокатури на території Закарпаття та її впливу на зародження й розвиток в даному західноукраїнському регіоні у ХІХ – першій половині ХХ ст. самостійного, повноправного правозахисного інституту національної української адвокатури з чіткою структурою, визначеною компетенцією і автономією адвокатури щодо судових та правоохоронних органів.

Автором охарактеризовано стан наукової розробки та розроблено періодизацію історії адвокатури Закарпаття. Показано розвиток та з'ясовано особливості історико-правової традиції становлення адвокатури краю у період з кінця Х – до початку ХІХ ст. Розкрито питання формування на території Закарпаття у ХІХ ст. передумов, які робили можливим подальший розвиток адвокатури як самостійного правового інституту. Визначено головну тенденцію розвитку адвокатури краю у складі Австро-Угорщини у 1874–1918 рр. Розкрито процес становлення адвокатури Підкарпатської Русі (1919–1939 рр.) у складі Чехословаччини. Розглянуто правові умови формування адвокатури Карпатської України (1938–1939 рр.), як і їх стан на території Закарпаття в складі Угорщини (1939–1944 рр.). Висвітлено генезис інституту адвокатури Закарпатської України (кінець 1944 р. – початок 1946 р.). Показано перебіг радянізації колегії адвокатів Закарпатської області у складі УРСР в 1946–1950 рр.

Ключові слова: адвокатура, адвокатура Закарпаття, адвокатське самоврядування, адвокатська діяльність, адвокатура Австрії, адвокатура Австро-Угорщини, адвокатура Чехословаччини, адвокатура Закарпатської України, адвокатура Угорщини, адвокатура УРСР.

АННОТАЦИЯ

Фельцан И.Ю. Развитие адвокатуры на Закарпатье: ХІХ – первая половина ХХ века (историко-правовое исследование). – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Частное высшее учебное заведение Университет Короля Данила, Ивано-Франковск, 2021.

В отечественной историко-правовой науке диссертация является первым специальным комплексным исследованием традиции адвокатуры на территории

Закарпаття и ее влияния на зарождение и развитие в данном западноукраинском регионе в XIX – первой половине XX в. самостоятельного, полноправного правозащитного института национальной украинской адвокатуры с четкой структурой, определенной компетенцией и автономией адвокатуры в отношении к судебным и правоохранительным органам.

Автором охарактеризовано состояние научной разработки и разработана периодизация истории адвокатуры Закарпаття. Показано развитие и выяснены особенности историко-правовой традиции становления адвокатуры на территории Закарпаття в период с конца X – до начала XIX в. Раскрыты вопросы формирования на территории Закарпаття в XIX в. предпосылок, которые делали возможным дальнейшее развитие адвокатуры как самостоятельного правового института. Определена основная тенденция в развитии адвокатуры на территории Закарпаття в составе Австро-Венгрии в 1874–1918 гг. Раскрыт процесс становления адвокатуры Подкарпатской Руси (1919–1939 гг.) в составе Чехословакии. Рассмотрены правовые условия формирования адвокатуры Карпатской Украины (1938–1939 гг.), как и их положение на территории Закарпаття в составе Венгрии (1939–1944 гг.). Освещен генезис института адвокатуры Закарпатской Украины (конец 1944 г. – начало 1946 г.). Показан ход процессов советизации коллегии адвокатов Закарпатской области в составе УССР в 1946–1950 гг.

Ключевые слова: адвокатура, адвокатура Закарпаття, адвокатское самоуправление, адвокатская деятельность, адвокатура Австрии, адвокатура Австро-Венгрии, адвокатура Чехословакии, адвокатура Закарпатской Украины, адвокатура Венгрии, адвокатура УССР.

SUMMARY

Feltsan I.Yu. Development of the Bar in Zakarpattia: 19th - first half of the 20th century (historical and legal research). – *On the rights of the manuscript.*

A thesis for the degree of Candidate of Juridical Sciences, Specialty 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Doctrines. – Private Higher Education Institution King Danylo University, Ivano-Frankivsk, 2021.

In domestic historical and legal science, this thesis is the first dedicated comprehensive study of the Bar tradition on the territory of Zakarpattia and its impact on the origin and development of an independent, full-fledged human rights institution of the national Ukrainian Bar with a clear structure, defined responsibilities and autonomy of the Bar in relation to judicial and law enforcement agencies in this region of Western Ukraine in the 19th – first half of the 20th century.

The author describes the state of scientific development of the problem under study and develops the periodization of the history of the Bar of Zakarpattia. The thesis shows development and peculiarities of the historical and legal tradition of the formation of the Bar in the region from the end of the 10th to the beginning of the 19th century. It covers the issue of development of preconditions that enabled the further development of the

Bar as an independent legal institution on the territory of Zakarpattia in the 19th century. The author identifies the main trend in the development of the region's Bar as part of Austria-Hungary in 1874–1918, describes the process of formation of the Bar of the Carpathian Ruthenia (1919–1939) as a part of Czechoslovakia, considers the legal conditions for the formation of the Bar of Carpathian Ukraine (1938–1939) as well as their state on the territory of Zakarpattia as a part of Hungary (1939–1944). The thesis covers the genesis of the Bar institute of Zakarpattia-Ukraine (end of 1944 – beginning of 1946) and shows the course of Sovietization of the Bar Association of the Zakarpattia Oblast as a part of the Ukrainian SSR in 1946–1950.

Key words: the Bar, the Bar of Zakarpattia, the Bar's autonomy, the Bar's activity, the Bar of Austria, the Bar Austria-Hungary, the Bar of Czechoslovakia, the Bar of Zakarpattia-Ukraine, the Bar of Hungary, the Bar of the Ukrainian SSR.